

O‘ZBEKISTON KO‘LLARIGA GEOGRAFIK TAVSIF

Boboyorova Madina Ahmad qizi

Buxoro davlat pedagogika instituti 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola O‘zbekiston hududidagi ko‘llar geografiyasiga bag‘ishlangan. Unda yirik ko‘llarning joylashuvi, tabiiy va iqlimiy xususiyatlari, suv resurslarining ahamiyati, hamda ekologik holatlari tahlil qilinadi. Orol dengizi inqirozi, Aydar-Arnasoy ko‘llar tizimi va boshqa muhim suv havzalarining ekologik muammolari va biologik xilma-xilligi ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, maqolada ko‘llarni muhofaza qilish va barqaror boshqarish bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Ushbu tadqiqot tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va ularni kelajak avlodlarga saqlab qolish zaruratini ta’kidlaydi.

Kalit so'zlar: Geografik joylashuv, tabiiy resurslar, ko‘llar tizimi, Orol dengizi, Aydar-Arnasoy ko‘llari, Sudochye ko‘li, Dengizko‘l, suv resurslari, iqlim o‘zgarishlari, ekologik barqarorlik, biologik xilma-xillik, Orolbo‘yi hududi, cho‘llanish jarayoni, suv havzalari, O‘zbekiston geografiyasi, ekologik inqiroz, hududiy ekologiya, geografik tadqiqotlar, suv resurslarini boshqarish, tabiatni muhofaza qilish.

Annotation: This article is dedicated to the geography of lakes in Uzbekistan. It examines the location of major lakes, their natural and climatic features, the significance of water resources, and their ecological conditions. The analysis covers the Aral Sea crisis, the Aydar-Arnasay lake system, and other significant water bodies, focusing on ecological issues and biodiversity. Furthermore, the article provides recommendations for the conservation and sustainable management of lakes. This study emphasizes the necessity of rational use of natural resources and preserving them for future generations.

Keywords: Geographical location, natural resources, lake systems, Aral Sea, Aydar-Arnasay lakes, Sudochye Lake, Dengizkul, water resources, climate change, ecological sustainability, biodiversity, Aral Sea region, desertification process, water bodies, geography of Uzbekistan, ecological crisis, regional ecology, geographical studies, water resource management, nature conservation.

Kirish

O‘zbekiston geografik joylashuvi va tabiiy sharoiti bilan Markaziy Osiyoning muhim qismi hisoblanadi. Garchi mamlakat quruq iqlim va cheklangan suv resurslariga ega bo‘lsa-da, uning hududida bir qator yirik va kichik ko‘llar mavjud bo‘lib, ular ekologik muvozanatni saqlashda muhim rol o‘ynaydi. Ko‘llar suv resurslarini boshqarish, biologik xilma-xillikni qo‘llab-quvvatlash va mintaqadagi

iqlimni barqarorlashtirishda strategik ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, Orol dengizi kabi yirik suv havzalarining ekologik inqirozi va yangi suv havzalarining paydo bo'lishi ushbu mintaqaning geografik manzarasini sezilarli darajada o'zgartirib yubordi. Ushbu maqolada O'zbekiston ko'llarining geografik joylashuvi, tabiiy xususiyatlari va ulardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi.

Asosiy qism

1. Ko'llarning geografik joylashuvi

O'zbekistonning ko'llari asosan mamlakatning shimoliy, markaziy va janubiy hududlarida joylashgan. Ko'plab ko'llar cho'l zonalarida bo'lib, ular suv resurslarini ta'minlashda muhim o'rin tutadi. O'zbekiston hududida asosiy suv havzalari Orol dengizi, Aydar-Arnasoy ko'llari tizimi, Sudochye ko'li va Dengizko'lni o'z ichiga oladi.

Orol dengizi – O'zbekistonning eng yirik suv havzasi bo'lib, uning hududi hozirda asosan Qoraqalpog'iston Respublikasini qamrab oladi. Orol dengizi bir vaqtlar dunyodagi eng yirik ichki suv havzasidan biri bo'lgan, ammo so'nggi o'n yilliklarda uning suv sathi sezilarli darajada pasayib, mintaqada ekologik inqiroz yuzaga keldi. Orol dengizining qurishi va suvsizlanishi natijasida yangi ko'llar va ho'l maydonlar paydo bo'ldi. Bugungi kunda Orol dengizi ekologik jihatdan jiddiy muammolarni keltirib chiqarmoqda.

Aydar-Arnasoy ko'llari tizimi – Bu ko'llar tizimi Sirdaryo daryosining suv resurslari orqali tashkil topgan. Ushbu tizimda Aydar ko'li eng yirik va mamlakatning markaziy qismida joylashgan. Arnasoy ko'li esa kichikroq bo'lib, ular birgalikda mintaqaning ekologik muvozanatida muhim rol o'ynaydi. Aydar-Arnasoy tizimi ko'plab qushlar va boshqa hayvonot turlarining migratsiyasi uchun muhim hududdir.

Dengizko'l – O'zbekistonning janubiy hududida joylashgan, asosan cho'l zonalarida. Bu ko'l ham suv resurslarining cheklanganligi va iqlim o'zgarishlari tufayli ahamiyatli bo'lib, mahalliy aholi va hayvonot uchun suv manbai hisoblanadi.

2. Ko'llarning tabiiy va ekologik xususiyatlari

O'zbekistonning ko'llari o'zining tabiiy xususiyatlari bilan bir-biridan farq qiladi. Ko'llar tizimining ekologik holati ularning o'simlik va hayvonot dunyosiga ta'sir qiladi, shuningdek, mintaqaning suv resurslarini boshqarishda muhim ahamiyatga ega.

Orol dengizining ekologik holati – Orol dengizining qurishi natijasida paydo bo'lgan tuzli tuproqlar va shamollar ko'p miqdorda zararli moddalar va pestitsidlar tarqatmoqda. Bu hududda yovvoyi hayvonot va o'simliklar dunyosi keskin o'zgargan. Ekologik inqiroz tufayli, Orol dengizining sobiq qirg'oqlari hozirda quruq va kutilmagan sharoitlar yuzaga kelgan. Bu hududda faqat ba'zi o'simliklar va hayvonot turlari yashaydi, lekin ular ham juda zaif.

Aydar-Arnasoy ko'llari tizimi – Ushbu tizimning ekologik holati Orol

dengizining ta'siridan qisman saqlanib qolgan. Aydar ko'li va uning atrofidagi hududlar biologik xilma-xillikka boy bo'lib, ko'plab migratsiya qiluvchi qushlar uchun asosiy boshpana manbai hisoblanadi. Ammo Aydar-Arnasoy tizimi iqlim o'zgarishlariga ta'sirchan bo'lib, suv sathi o'zgarishi yoki sifatining pasayishi bu hududdagi ekologik barqarorlikni tahdid qiladi.

3. Ko'llarni muhofaza qilish zarurati

Ko'llarning ekologik holatini yaxshilash va barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim choralar ko'rish zarur. Suv resurslarini oqilona boshqarish va tabiiy muvozanatni tiklash uchun quyidagi chora-tadbirlar tavsiya etiladi:

Suv resurslarini boshqarish – Suv taqsimotini optimallashtirish va ko'llarga ehtiyotkorlik bilan yondashish zarur. Suv resurslarini boshqarishda davlat va mahalliy aholi o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish, shuningdek, suvlardan foydalanishni ekologik jihatdan barqaror tarzda amalga oshirish lozim.

Biologik xilma-xillikni qo'llab-quvvatlash – Ko'llarda yashovchi o'simlik va hayvonot turlarini saqlab qolish uchun maxsus muhofaza rejalarini ishlab chiqish zarur. Bu, ayniqsa, migratsiya qiluvchi qushlar va suv o'simliklari uchun muhimdir.

Ekologik ta'lim va xabardorlik – Mahalliy aholi va keng jamoatchilikni ekologik muammolar va ularni hal qilish yo'llari haqida xabardor qilish kerak. O'zbekistonning ko'llarini himoya qilish va qayta tiklash bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni kuchaytirish hamda resurslardan oqilona foydalanish bo'yicha ta'lim dasturlarini kengaytirish zarur.

Xulosa

O'zbekiston ko'llari mamlakatning ekologik muvozanatida muhim o'rin tutadi. Ularning joylashuvi, tabiiy xususiyatlari va ekologik holati mintaqaning barqaror rivojlanishi uchun katta ahamiyatga ega. Ko'llarni muhofaza qilish va ulardan samarali foydalanish, ayniqsa, suv resurslarining kamayishi va iqlim o'zgarishlarining kuchayishi sharoitida, O'zbekistonning uzoq muddatli barqaror rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Orol dengizining qurishi va boshqa ko'llarning ekologik muammolari mintaqaning tabiiy va ijtimoiy sharoitlariga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli, ko'llarni muhofaza qilish, ularning suv resurslarini samarali boshqarish va biologik xilma-xillikni saqlash dolzarb masalalardan biridir. Ekologik barqarorlikni ta'minlash, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va mahalliy aholini xabardor qilish orqali kelajak avlodlar uchun ushbu tabiiy boyliklarni asrab-avaylash mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi geografiyasi. Tabiiy resurslar va suv havzalari. Toshkent: Fan nashriyoti, 2020.
2. Glazovskiy, N.F. **Orol dengizining ekologik inqirozi va uning ta'siri**. Moskva: Nauka, 2018.

3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo‘mitasi ma’lumotlari (www.stat.uz).
4. Alibekov, A. va boshqalar. **Markaziy Osiyo suv resurslari va ularning boshqaruvi**. Toshkent: Yangi asr nashriyoti, 2017.
5. UNEP (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit dasturi) hisobotlari: **Orol dengizi va Markaziy Osiyo suv havzalari ekologiyasi**.
6. Karimov, S. **O‘zbekistonning tabiiy geografiyasi**. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2019.
7. Hidrometeorologiya xizmati markazi (Uzhydromet) tahlillari va statistik ma’lumotlari.
8. Iskandarov, M. **Aydar-Arnasoy ko‘llari tizimi: ekologik holati va istiqbollari**. Toshkent: Fan, 2021.